

ION C. BRĂTIANU ȘI SOCIETĂȚILE SECRETE

Cătălina Opaschi

Existența multor oameni politici, care au condus destinele României moderne lăsându-și adânc amprenta în viața publică, a fost presărată și cu episoade mai puțin cunoscute, chir ascunse de ochii și urechile “profanilor”. Astfel de momente au existat și în viața lui Ion C. Brătianu. Ne propunem să aducem în atenția cititorilor întâmplări și fapte privind implicarea marelui om politic în activitatea unor societăți secrete care, probabil, au influențat indirect, într-o oarecare măsură, evenimente din istoria noastră modernă.

În urma unei răceli serioase contactate în timpul lucrărilor practice de la Facultatea de Matematică, pe care o urma la Paris, lui Ion Brătianu i se recomandă un sejur la Napoli, apoi o cură la Ems. Suferința provocată de boală a fost însă atenuată de șansa de-a cunoaște aici familia lui Adolph de Galhau, prietenia legată dovedindu-se, mai târziu, o mare mângâiere și un sprijin constant în momente de cumpănă din viața viitorului om de stat¹.

În aceeași perioadă, 1846-1848, la cursurile frecventate la Collège de France (de istorie, filozofie, morală, limbi străine), a întâlnit un auditoriu format în cea mai mare parte din oameni tineri, care doreau transformarea profundă a societății, prin mijloace democratice, revoluționare. S-a apropiat de viitoarele personalități politice franceze de orientare republicană: Michelet, Quinet, Texier, Renan, Proudhon, Bataillard, audiindu-le conferințele și discursurile. Acum s-a fundamentat crezul său politic, care viza suveranitatea și independența Principatelor și a început să acționeze pentru cunoașterea în străinătate a năzuințelor românilor și pentru împlinirea lor². Acum s-a consolidat și prietenia de o viață cu C. A. Rosetti, care l-a și găzduit o vreme și i-a stimulat interesul pentru studiile social-politice.

După înăbușirea Revoluției de la 1848, la care participase activ, a luat calea exilului, mai întâi în Transilvania. Aici a înviorat propaganda românească, tipărind sub nasul vigilentelor autorități cezaro-crăiești, manifeste incendiare privind drepturile de necontestat ale românilor ardeleni. În 15 octombrie 1850, prietenul său de Galhau îi scria, la Brașov, iar soția sa își exprima mahnirea “(..) când mă

¹ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I. C. Brătianu, 1821-1891*, ed. II, București, 1934, p. 21; vezi și Apostol Stan, *Ion C. Brătianu și liberalismul românesc*, București, 1993, p. 27.

² Dan Berindei, *Préludes de la révolution roumaine de 1848*, RRH, nr. 3, 1978, p. 437.

gândesc că acest exil trebuie să fie mai penibil, fiind aproape de ai tăi și neputând să-i vezi. (...) Mă revolt contra celor care ar trebui să vă ajute să sfârșiți (exilul) cât mai repede”³.

În 1851 ajunsese din nou la Paris, în strada St. Dominique, unde familia de Galhau căuta să-i îndulcească exilul printr-o asiduă corespondență, trimisă de la reședința din Vaudrevanges, încercând, în același timp, să-i tempereze avântul: “cât aș fi de mulțumit dacă aș vedea la dumneata idei mai puțin întreprinzătoare. Cred totuși că anii vor schimba acest zel care v-a făcut mult rău tuturor”⁴. Deși locuia în provincie, Adolphe de Galhau urmărea cu atenție evenimentele de la Paris, îngrijorat de soarta prietenului român, ale cărui idei îi erau bine cunoscute. El percepușe, în noiembrie 1851, “fermentația politică” ce putea da naștere “oricărui eventualități”, temându-se ca vizita în capitală, cu soția, să nu-l aducă în mijlocul unor evenimente violente.

S-a dovedit că intuiția nu l-a înșelat. În decembrie 1852, regimul autoritar instaurat de Louis Napoleon, se transformase în monarhie ereditară, ratificată de plebiscitul de la 23 noiembrie, prin proclamarea Imperiului, cu Napoleon al III-lea ca împărat. La 4 decembrie, armata a tras asupra mulțimii care manifesta pașnic pe marile bulevarde, “pecetluind de la început Imperiul cu o pată de sânge care nu se va șterge”⁵. Rezistența populară a fost repede înăbușită, represiunea îndreptându-se în special asupra republicanilor. Ei se aflau aproape întotdeauna la originea unor atentate îndreptate contra împăratului, provocând temerile autorităților și întărindu-le vigilența.

La începutul verii anului 1853 are loc “complotul de la Hipodrom”. În scurt timp, poliția dă de urma conspiratorilor, căci republicanii erau strict supravegheați. Între ei, spre surprinderea autorităților, se afla și tânărul valah Ion C. Brătianu.

Îngrijorat, Adolphe de Galhau îi scria la închisoarea S-te Pélagie, în iunie 1853, contrariat de amestecul său în conspirație. Spera că era vorba de o eroare, nădăjduind că va reuși, împreună cu alți prieteni, să-l scoată din detenție⁶, considerând că “unui suflet ca al dumitale nu i se poate reproșa tonul care i se impută!”⁷ (cum susținea soția sa). Încercarea lor va eșua și Brătianu va rămâne în închisoarea de tristă reputație. Prietenii nu vor putea decât să-i susțină moralul⁸, în speranța că lucrurile se vor lămurii și detenția va lua sfârșit. Din Paris, Maria Grand, soția lui C. A. Rosetti, îi ținea la curent cu mersul evenimentelor. Cazul era

³ ANIC, *I. C. Brătianu*, d. 179, f. 5, 9.

⁴ *Ibidem*, f. 13 (scrisoare din 2 aprilie 1851).

⁵ Jaques Madaule, *Istoria Franței*, vol. II, București, 1973, p. 308.

⁶ ANIC, *loc. cit.*, d. 179, f. 25.

⁷ *Ibidem*, f. 28.

⁸ Alexandru Crețianu, *Din Arhiva lui Dumitru Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840-1870*, București, vol. I, 1933, p. 355.

instrumentat implacabil de justiția franceză, agasată de frecvențele proteste republicane.

În septembrie, I. C. Brătianu era liber, după cum reiese dintr-o scrisoare trimisă de el și C. A. Rosetti, fratelui Dimitrie Brătianu, la 7 septembrie 1853: "Sfânta Pelagia, la acest nume de locaș te înfiori... Dar nu te teme, sunt liber... sunt în termiță dar liber." C. A. Rosetti adăuga mai jos: "Fransoa (!) și încă doi care au fost arestați cu dânsul sunt liberi de 6 zile. Instrucția s-a sfârșit, dar judele instrucției Viault, care a persecutat foarte pe Ion, după cum știi, voiește să-l vâre în complot. Deci, el n-a fost în complot, nu este nici o dovadă, în adevăr s-a găsit la el presa, dar aceasta nu implică complot, ci numai gazdă de prese clandestine. Acum, acest procuror care se vede bun, de-ar voi, ar putea să nu-l bage în chestia complotului, ci să-l osândească numai pentru tipar... dar oare Englezul [lordul Stuart Dudley, prietenul lui Dimitrie] n-ar putea să facă ceva? Eu m-aș duce la el, dar mi se pare mai bine să-i scrii tu mai întâi și să-i spui ceea ce îți spusei. Apoi, n-ai mai putea găsi vr'un lord p'acolo carele să fie prieten cu cineva dup'aici și să ne dea vreo scrisoare de rugăciune pentru Iancu?"⁹.

Lordul Dudley nu-l putea ajuta însă, căci în iulie 1853, compătîmîndu-l pe Dimitrie pentru necazul întâmplat fratelui, îi explica situația delicată în care se afla. Deși prieten cu ministrul de Interne și văr prin alianță al împăratului, relațiile lor încetaseră, după ce lordul își exprimase deschis dezaprobarea față de lovitura de stat car-l adusese pe tron¹⁰.

În 3 noiembrie, C. A. Rosetti îl înștiința pe Dimitrie că "Iancu poate fi osândit pentru presă, la 10.000 franci amendă" (a fost amendat numai la 3.000 franci), iar în privința actului de acuzare, caracterizarea "conspiratorului" de către autoritățile franceze era cât se poate de dură: "d'un caractère aussi souple que violent et un homme extrêmement dangereux"¹¹.

După două săptămâni, în 13 noiembrie 1853, procurorul imperial Rouland îl anunța pe ministrul Justiției că, verdictul juriului în complotul de la Hipodrom îi achitase pe Brătianu, Thorez, Martin, Baudy, Laflin și Nane, motivând referitor la Brătianu: "pentru că, depozitar al presei care servise la imprimarea buletinelor insurecționale din 20 mai și 5 iunie, susține că nu are nimic de-a face cu acestea, în afara acestui depozit și nu s-a stabilit nici o legătură între el și acuzați". La proces Brătianu declarase că presa îi fusese trimisă în lipsa lui de o persoană necunoscută, iar Curtea îl achitase de participarea la complot. Dintr-un post-scriptum al raportului aflăm însă că cei achitați trebuiau să apară în fața Tribunalului Corecțional, în arest preventiv, pentru delictul de afiliere la o societate secretă¹².

⁹ *Ibidem*, pp. 353-354.

¹⁰ *Ibidem*, p. 362.

¹¹ ANIC, *loc. cit.*, d. 596 (notă din 17 noiembrie de la Parchetul Curții).

¹² *Ibidem*, f. 3.

Sănătatea lui I. C. Brătianu începe să se deterioreze din nou din cauza condițiilor de detenție și el face o cerere de internare în Sanatoriul Doctorului Emil Blanche. Arăta că se va deplasa zilnic la tribunal pentru audieri însoțit de un agent, a cărui deplasare o va suporta financiar¹³. La 7 ianuarie 1854, procurorul general Roulant susține cererea și Brătianu va rămâne în Sanatoriul de la Passy. Relațiile lui cu doctorul Blanche s-au transformat într-o prietenie durabilă. În salonul său, tânărul “complotist” va cunoaște o serie de personalități, oameni politici, literați, pe însuși principele Jérôme Napoleon, tuturora făcându-le o bună impresie și sensibilizându-i pentru cauza românească, pe care o expunea neîncetat.

Situația sa de deținut era destul de bizară, dacă ținem cont de faptul că reușise să primească aprobare pentru frecventarea Bibliotecii Naționale și chiar să remită împăratului un memoriu privind situația Principatelor, solicitându-i sprijinul¹⁴.

Justiția își urma însă cursul, procesul fiind programat pentru 10 ianuarie 1854¹⁵. În 20 ianuarie, C. A. Rosetti, aflat în exil la Belgrad (împreună cu Ștefan Golescu), îi scrie încurajându-l: “Am cetit în ștafetă (despre) cele dintâi două audienții ale a doua proces. Acum ce s-a făcut, s-a făcut și sperăm că au ieșit bine. Ieri am închinat în sănătatea ta și ne-am urat o întâlnire curândă”. Ștefan Golescu adăuga: “Vino, căei Români din țară sunt mai presus decât ceea ce-i socoteam...căci în loc să aștepte inițiativa de la noi, ni-o dă ei. Suntem toți cu nerăbdare să ne vedem în mijlocul lor, ca să gustăm fericirea de care poate nu suntem demni”¹⁶. Se referea, desigur, la pregătirile pentru Unire, obiectiv primordial pentru generația pașoptiștilor.

Din păcate, speranțele celor doi prieteni nu se împlinesc, I. C. Brătianu fiind condamnat la trei ani de închisoare, prin sentința din 16 ianuarie 1854. Va rămâne în temniță până în ianuarie 1855, când i se va acorda permisiunea de a se interna din nou în Sanatoriul doctorului Blanche, de unde putea ieși o dată pe săptămână¹⁷.

La doi ani de la condamnare, în ianuarie 1856, același procuror general Roulant înainta Ministerului Justiției un raport privind cererea de grațiere “a domnilor Bratiano și Marecais”, pentru care dădea relații suplimentare și-și exprima opinia asupra celor doi: “Bratiano, moldo-valah, a fost condamnat pentru delictul de *afiliere la o societate secretă* în afacerea de la Hipodrom și Opera Comică. El cumpărase și organizase la el acasă, o imprimerie clandestină care a

¹³ *Ibidem*; după mărturisirile fiicei sale Sabina Cantacuzino, doctorul Blanche l-a îngrijit cu devotament și au rămas prieteni toată viața, vizitându-se cât de des le permiteau angajamentele lor.

¹⁴ ANIC, *loc. cit.*, f. 5.

¹⁵ *Ibidem*, d. 209-213, f. 4, 5.

¹⁶ Al. Crețianu, *op. cit.*, vol. II, p. 15.

¹⁷ ANIC, *loc. cit.*, d. 596, f. 11.

servit la editarea buletinelor Comitetului Revoluționar și a fost, evident, în legătură cu complotiștii și cu evenimentele pe care voiau să le înfăptuiască. Bratiano a fost antrenat în aceste comploturi mai puțin din cauza urii contra guvernului imperial, cât a aspirațiilor sale de Român, exploatate abil de câțiva oameni politici din partidul republican. Pentru că moldo-valahii visează o [...] Românie liberă de turci și de ruși, se consideră obligați, în Franța, să facă parte din partidul, atât de prostește numit, al progresului și al libertății; de aici și până la alăturarea mai mult sau mai puțin directă cu această amestecătură demagogică nu este decât un pas și domnul Bratiano l-a făcut. În rest, el aparține unei familii mai mult decât onorabilă în antecedente. A dovedit căință și se oferă să servească guvernul francez în țara sa; a primit o lecție destul de dură pentru ca să-i servească. Cred că este locul să-i dăm în întregime iertare.”¹⁸ (s.n.)

După șase luni, în iunie, Direcția Criminală a Ministerului Justiției decide radierea restului de pedeapsă, după ce analizează faptele. Inițiativa fusese luată chiar de ministrul de Interne, care reia aceleași observații de mai sus, adăugând că: “Naționalitatea și opiniile răspândite în țara lui mai degrabă, decât instinctele de dezordine, l-au legat de oamenii din partidul demagogic, exploatând în favoarea lor lipsa de experiență și sentimentele exaltate ale lui Bratiano”, dar procurorul accentua: “*Aceste fapte grave au fost perfect stabilite de la început*”. El se afla tot în Sanatoriul de la Passy unde fusese mutat din închisoarea Mazas, atitudinea sa și căința sinceră dându-i dreptul să spere la grațiere. Cererea și motivația ministrului de Interne a fost înaintată ministrului Justiției în aceeași lună, aceasta prezentând-o împăratului în 30 iunie.¹⁹ (s.n.)

Fapt curios, Brătianu depune cererea sa de grațiere, la 1 iulie, după intervenția ministrului Justiției. Fapt care ne face să presupunem că prietenii săi francezi au condus lucrurile de așa manieră, încât rezultatul să fie sigur. Astfel că, la 9 iulie 1856, procurorul general imperial cerea eliberarea deținutului. Lua sfârșit, după doi ani de detenție, o situație care-l va marca pe I. C. Brătianu și pentru anii următori, creându-i indirect neplăceri în viitoarea activitate politică.

Sigur că aceste evenimente nu trezeau amintiri plăcute și presupunem că subiectul n-a prea fost comentat în familie. Sabina Cantacuzino trece repede peste ele, în evocările sale. Ea confundă momentul complotului, arătând că tatăl său a fost amestec în atentatul contelui Felice Orsini din 14 ianuarie 1858 și că “situația s-a lămurit repede”²⁰. Singura “legătură” între cele două conspirații a fost numai prezența avocatului Jules Favre, care l-a asistat și pe Brătianu și pe Orsini, în ambele situații pierzând procesele, deși era un avocat reputat și-i apărase cu multă convingere, fiind cunoscut ca înfocat republican. De altfel mai târziu a ajuns

¹⁸ *Ibidem*, f. 9.

¹⁹ *Ibidem*, f. 8.

²⁰ S. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 93.

ministru, în 1870 și apoi Președinte.²¹ Totuși, când ajunge cu relatarea la evenimentele care au dus la proclamarea “Republicii de la Ploiești” din 1870, referindu-se la arestarea tatălui său, Sabina Cantacuzino scrie: “..se făcuse(ră) percheziții nu se găsisese nimic, bineînțeles, nu numai pentru că *conspiratorii ca tata și tovarășii lui erau prea virtuozii în acest meșteșug, dar fiindcă tata nu fusese niciodată printre cei cari doriseră să răstoarne dinastia streină introdusă și așezată de el cu atâta sacrificii*”²²(s.n.).

Din păcate, eticheta de “complotist” l-a urmărit încă mulți ani, mai ales în ochii autorităților franceze care, nu de puține ori, l-au tratat cu evidentă rezervă, punând în pericol inițiative benefice țării.

Unii din contemporanii săi cunoșteau acest episod din viața lui I. C. Brătianu. Radu Rosetti, strălucit memorialist al ultimei jumătăți a veacului al XIX-lea, scria: “Napoleon al III-lea își exprimase de multe ori, în scrisori adresate principelui, dezaprobarea față de politica liberală, care se știa că este condusă de Ion Brătianu. S-a zis că el nu uitase că fusese amestecat în unul din procesele în legătură cu atentatul lui Fieschi. Însă Ion Brătianu, dacă frecventa atunci, la Paris, cercuri care erau sau fuseseră în legătură cu atentatul, într-unu nimic nu a fost implicat în acest atentat.”²³

Versiunea lui Brătianu fusese aceea că picase întâmplător în mijlocul evenimentelor și vinovăția lui nu putuse fi dovedită. Cât despre tiparniță, el pretindea că fusese adusă în lipsa lui de o persoană necunoscută și că, însuși ceruse portarului s-o sigileze, deci totul fusese o înscenare. Numai că documentele și concluziile magistraților francezi arătau că vinovăția lui fusese “perfect stabilită”.

După întoarcerea din exil, Ion C. Brătianu s-a antrenat cu tot entuziasmul în evenimentele care au dus la realizarea Unirii. Câțiva ani mai târziu, în urma abdicării lui Alexandru Ioan Cuza, s-a implicat direct în aducerea pe tron a principelui Carol de Hohenzollern, al cărui sfătuitor fidel a rămas, urmărind cu tenacitate și mare abilitate realizarea tuturor măsurilor care urmau să ducă la modernizarea și independența țării.

Cert este însă că francezii urmăreau îndeaproape activitatea lui politică din țară. În ianuarie 1868, consulului francez de la Iași, Delaporte, trimițând obișnuitul raport, relata despre succesul “partidului lui Brătianu”, remarcând destul de acru că: “prințul e mai mult ca niciodată sub dominația lui [...] Nimeni nu poate să se facă ascultat de el dacă are nefericirea de a vorbi împotriva favoritului său.” Diplomatul se întreba dacă nu există o alianță secretă între Brătianu și Mazzini, având drept scop, într-un anumit moment, să răstoarne “tronul” și să facă din România “un cămin al propagandei și revoluției”, deoarece “nimeni nu ignoră că a

²¹ Jean Hérítier (coord.), *Histoire de la IIIe République*, tome I, Paris, 1933, pp. 3, 17.

²² Sabina Cantacuzino, *loc. cit.*

²³ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, vol. II, București, 1927, pp. 36-37, n. 1.

fost compromis la Paris într-un complot al partidului mazzinian.”²⁴ E drept că, legături cu Mazzini avusese și avea, dar în nici un caz n-ar fi putut complota să-l înlăture pe principele Carol după atâtea sacrificii făcute pentru a-l aduce pe tron.

O lună mai târziu, consulului Delaporte venea cu alte informații, de această dată privind “Francmasoneria de la Iași și comitetele secrete pe care dl. Brătianu le-a creat și care au, între altele, misiunea de a acționa prin toate mijloacele posibile, împotriva acestui Ordin Masonic, considerat de acest șef de partid democratic că se opune executării proiectelor lui revoluționare prin acțiunea lui latentă”.

El explica superiorilor săi că, în 1866, se creaseră la Iași, ca și în alte orașe moldave, loji masonice²⁵, fondate de “bărbații cei mai notabili ai țării și aparținând, în cea mai mare parte, partidului liberal moderat și conservatorilor”. Potrivit consulului, ele erau emanația Marelui Orient al Franței și, în statutele lor, o dispoziție imperativă interzicea aderenților să se ocupe de probleme politice sau religioase (probabil în atelierele lojilor). Scopul lor ar fi fost pur caritabil. Venerabilul lojii din Iași era Gheorghe Șuțu, personalitate de o reputație impecabilă²⁶.

Foarte bine informat, consulul relatează că, în timpul vizitei de la Iași din 1867, Gh. Șuțu i-ar fi înmănat principelui Carol un memoriu, prin care îl invita să adere la Francmasoneria română și să-i devină șef. Memoriul sublinia că lojile conțineau “tot ce are țara mai inteligent și mai onest”, principele având în acest fel putința de a cunoaște persoanele cele mai recomandabile ale națiunii din care putea să-și creeze un partid monarhist care i-ar fi totdeauna fidel. Se sublinia că, deși francmasoneria nu se ocupă de politică (!) ci de opere caritabile, de răspândirea culturii și a “luminilor”, printr-o acțiune latentă dar sigură, îi putea furniza mijloacele prin care să unească și “elementele dispersate” ale națiunii române care trăiau în afara garnițelor țării.

²⁴ ANIC, *Microfilme Franța. Ministerul Afacerilor Externe. Arhive diplomatice, Turcia*, vol. 12, R. 44, f. 125.

²⁵ Horia Nestorescu-Bălcești, *Ordinul masonic român*, București, 1993, p. 70; la 1 martie 1866, principele Gh. M. Șuțu crease la Iași Loja l’Etoile de Roumanie, care după puțin timp intră “în adormire”, până în 1875. Conform tradiției masonice Loja avea “la vedere” o societate literară - “Junimea”, acționa politic prin ziarele “Gazeta de Iași”, “Gazeta națională” și “Constituțiunea” și, în domeniul literaturii, criticii literare, istoriei, prin “Convorbiri literare”.

²⁶ Prințul Gh. M. Șuțu fusese inițiat la Paris, încă din 1862, în Loja *Sincère Amitié*. În 1866 avea deja gradul 18 când crease Loja de la Iași, al cărui Venerabil era. În 1867 obținuse gradul 30. Din aceeași lojă pariziană, cu sediul în 374, Faubourg St. Denis, mai făceau parte și alți români: D. A. Sturdza - cumnatul său, Jean Ventua, Jean Diamandi, Georges Sakelarie, Vasile Agapi, Anton Naum, Anastasie Panu, Petru Mavrogheny, Dimitrie Balș. Din cauza unor disensiuni, în același an 1862, românii părăsesc loja, neînțelegându-se asupra unor “principii doctrinare” și formează Loja *Amitié Parfaite*, în ritul de Memphis (apărut în 1839).

Principele Carol a primit memoriul, dar a amânat să dea răspunsul, apoi, la sugestia lui Ion C. Brătianu, a refuzat. Delaporte credea că Brătianu se temea de ostilitatea lui Gh. Șuțu față de liberalismul radical al partidului său, întrucât o alianță atât de puternică precum cea creată de masonerie, ar fi putut să-i fie funestă în politică.

Având cunoștință de această propunere și profitând de puterea pe care o avea, Ion C. Brătianu ar fi început - după raportul lui Delaporte - să-i persecute pe toți cei bănuși a fi masoni, oricât de merituosi și onești ar fi fost. El era sprijinit în forță de ziarul *Românul* al lui C. A. Rosetti, devotatul său prieten, care era receptat de francezi ca fiind unul dintre cei mai periculoși radicali din "partidul roșu".

Delaporte raporta mai departe că Brătianu "a crezut necesar" să devină și el mason, fiind inițiat în Loja de la București, mai veche decât cea din Iași. Moldovenii refuzau să aibă legături cu ei, după știința consulului, din cauză că aici se găseau toți cei responsabili de detronarea Prințului Cuza, majoritatea ofițeri, deci sperjuri.

După inițiere, I. Brătianu a plecat la Paris unde ar fi cerut Marelui Orient, sub obediența căruia se aflau românii, mai multe privilegii care să-i permită controlul asupra tuturor lojilor din țară. Însă, prinzând de veste, "frații" din Iași au expediat rapid Marelui Orient al Franței, niște așa zise "instrucțiuni secrete", care ar fi fost elaborate de Brătianu, contra Francmasoneriei. Și astfel Marele Orient a refuzat cererile acestui "fals frate".

Brătianu nu se descurajează ci recurge la ajutorul Marelui Orient Italian, fiind admis într-una din Lojile italiene. Dar, după opinia lui Delaporte, acestea nu erau Loji adevărate, ci asociații secrete revoluționare, "carbonari", care numai se serveau de mijloacele Masoneriei. Consulul francez considera că aceste comitete de "carbonari" erau împotriva francmasonilor adevărați și contra tuturor celor care nu erau în "partidul roșu" al liberalilor radicali.

Astfel de comitete de "carbonari" ar fi creat și Brătianu, nu numai în București, ci și în Iași și în alte județe ale Moldovei, unde toți prefectii, subprefecții, primarii, erau supravegheați și dirijați din umbră în sensul dorit de el.

Delaporte se plângea că Prințul Carol se raliase cu totul "partidului demagogic" al lui Brătianu și nu mai acționa decât sub influența lui, fără a încerca să înțeleagă motivul acestei identități de vederi și anvergura țelurilor urmărite, pentru viitorul României.

Evidenta antipatie a consulului față de omul de încredere al Prințului, îl duce la niște concluzii cât se poate de fanteziste, acuzându-l că dorea destabilizarea țării și înlăturarea Principelui Carol, pe care cu atâtea riscuri îl sprijinise să ajungă pe tron²⁷. Situația era gravă, pentru că astfel de informații transmise Ministerului de Externe francez puteau să aducă mari deservicii țării. Să nu uităm că, pe plan

²⁷ ANIC, *Microfilme, Franța*, R. 44, f. 147.

extern, poziția Principatelor Române Unite, era încă șubredă. În interior, oamenii politici se străduiau să adopte legi și măsuri capabile să conducă rapid la modernizarea structurilor care să permită țării atingerea celui mai dorit ideal, independența. Românii contau pe sprijinul francez, care însă, mai ales în primii ani ai domniei Principelui Carol, a fost destul de oscilant. Delaporte, prin raportul său, alimenta copios aceste suspiciuni îndreptate asupra persoanei Principelui de origine prusacă, pe deasupra sfătuit îndeaproape de un “conspirator” condamnat în Franța, prieten cu Mazzini, “carbonar”, etc. Francezii se temeau ca nu cumva Principele să orienteze politica țării spre Prusia, veșnicul lor adversar, mai ales că în această perioadă misiunea militară franceză care asistase formarea și instruirea tinerii armate române, fusese înlocuită de un consilier militar prusac. Francezii erau suspicioși probabil și din cauză că, de multe ori, măsurile interne adoptate de români puseseră Puterile Garante în fața faptului împlinit. Un observator mai atent și mai nepărtinitor decât consulul Delaporte, ar fi observat că, în ciuda tuturor divergențelor dintre politicieni, măsurile care consolidau statul român și duceau inevitabil spre dobândirea suveranității de stat, întruneau unanimitatea tuturor “adversarilor” politici și acordul deplin al Principelui.

Neputința evidentă a diplomatului francez de a conduce din umbră politica românească, fie și prin intermediul Franemasoneriei, răzbate printre rânduri, ajungând până acolo încât îl acuză pe Brătianu că încearcă să mituie presa străină pentru a-i susține acțiunile!

Raportul de 14 pagini (!) al consulului Delaporte trădează teama de o posibilă reorientare a politicii românești spre adversarii tradiționali ai Franței, dar și imposibilitatea de a controla politica românească ce dăduse destule dureri de cap diplomației europene (negocierea “la sânge” a condițiilor de recunoaștere a principelui Carol de către Turcia, creșterea efectivelor armatei peste numărul admis, importul de arme greu de controlat, sprijinirea tacită a rebelilor bulgari, adoptarea legii pentru moneda națională, etc.).

Nu se poate explica de ce consulul, atât de bine informat despre acțiunile “subterane” ale lui Brătianu, nu avea cunoștință despre unele “amănunte” referitoare la trecutul său, în chiar țara pe care o reprezenta și pe care ar fi trebuit să le știe.

Prietenul fraților Brătieni, Dimitrie și Ioan, C. A. Rosetti, nota în “Jurnalul” său, în 1864, impresiile de la primirea într-una din lojile pariziene, a unuia din frații Brătianu: “Alaltăieri fu primit în..(lojă). Când îi dezlegară ochii și ne văzu, i s-a părut lui, zice, așa cum după viață va fi raiul. Toată ziua eri mi-a vorbit de dânsa. Iată dar ce fac misterurile. Tremura întrînsu când îl cercetau, erea, zise, deconcertat. O! Rea este orbirea!”²⁸ După unii autori, frații Brătianu erau din anul 1845 masoni: “Ion Brătianu făcu parte din Lojile masonice care se ocupau cu chestiunile sociale; încă din 1845 frații Dumitru și Ion, împreună cu C. A. Rosetti

²⁸ C. A. Rosetti, *Jurnalul meu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 143.

intrară în Ateneul român (de fapt Athénée des Etrangères). Dar Lojile fură închise din ordinul guvernului.²⁹ Toți trei vor trece atunci în *Loja Rose du parfait silence*, pe perioada “adormirii” Athéné-ului, în cursul anului 1846³⁰, până în 1847. În februarie 1847, Ion Brătianu primește al doilea grad, iar în iulie pe cel de “maestru”³¹. În primăvara lui 1848 românii pleacă spre țară pe valul revoluțiilor izbucnite în toată Europa, iar la București se vor regăsi în (Loja) Societatea secretă *Frăția*, constituită încă din 1843.

Ar mai fi de analizat un aspect, referitor la masonii români. În anul 1856 lua ființă *Loja Létoile Danubienne*, sub obediența Marelui Orient al Franței, compusă în special din rezidenți străini din București. Lă 1 iunie 1859 devine *Marea Lojă Steaua Dunării*, al cărui “Venerabil” era Auguste Carence. Între membrii fondatori se număra și Ion Brătianu. În același an, între membrii Lojei intervin divergențe legate de admiterea pentru inițiere a românilor, care nu era agreeată de rezidenți. În vara anului 1860 câțiva francezi sunt excluși, între ei însuși A. Carence. Se profila un curent “naționalist” al Lojii, care era susținut de cei mai “radicali” membrii, în majoritate liberali. Acest curent nu putea fi admis de francezi, mai ales dacă analizăm situația în lumina politicii franceze a celui de-al doilea Imperiu. Aici ar fi de găsit cauza conflictului dintre Brătianu și masonii de la Iași, care este surprinsă în raportul consulului francez. Situația s-ar putea rezuma la dorința radicalilor români dispuși la adoptarea celor mai îndrăznețe măsuri pentru promovarea intereselor naționale³², măsuri pe care le vedeau promovate și în interiorul Lojilor (pe care, poate, le doreau a fi centre de iradiere și propagare a lor).

Pe de altă parte, atitudinea lui I. C. Brătianu era perfect justificată, în raport cu acțiunile de politică externă ale Franței. În 1867, la Salzburg, Napoleon al III-lea, în dorința de a-și asigura sprijinul Austriei într-un viitor conflict cu Prusia, a “oferit” Principatele Austriei (care, din fericire, nu le-a acceptat).

În consecință, românii au căutat să se apropie de Rusia. Încercând să găsească mijloace de protejare a țării, I. C. Brătianu a încheiat alianță cu Serbia, s-a apropiat de Muntenegru și i-a sprijinit tacit pe rebelii bulgari. Aceste acțiuni erau în acord cu aspirațiile naționale care uneau toate aceste popoare dornice de emancipare.

Franța a fost iritată de aceste măsuri care-i scoteau pe români de sub controlul ei, punând-o într-o poziție incomodă față de Turcia și Austria, care nu doreau nici o schimbare în Balcani. Cum I. C. Brătianu se afla la originea tuturor

²⁹ Grigore Tănăsescu, Gh. Lazăr, *Ion C. Brătianu*, (București), 1937, p. 14.

³⁰ H. Nestorescu-Bălcești, *op. cit.*, p. 62.

³¹ *Ibidem*, p. 251.

³² Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească, 1866-1900*, București, 1998, p. 142.

acestor manevre politice, era natural ca antipatia lui Napoleon al III-lea față de el, să se amplifice și să ceară insistent Principelui, să-l înlăture³³.

Faptul că Brătianu a cerut sprijinul masonilor italieni este de înțeles, întrucât și ei promovau o politică națională și radicală, de aceea, neagreată de Marele Orient al Franței. Am văzut că Delaporte îl acuza pe Brătianu de "mazzinism", francezii fiind convingși că la originea tuturor mișcărilor radicale și a loviturilor de stat se aflau "carbonarii" și adepți ai lui Mazzini. Cum puteau să-l privească cu simpatie pe Brătianu, care fusese amestecat într-un complot la Paris, condamnat și care afirma a fi un apropiat al lui Mazzini³⁴, ca și fratele său și "roșul" C. A. Rosetti ?

Francmason convins sau nu, Ion C. Brătianu a pus totdeauna mai presus de orice interesul țării pe care a slujit-o cu devotament toată viața și loialitatea față de Principele; apoi Regele Carol I, al cărui onest sfetnic a fost. Latura naționalistă a politicii promovate de el în toate împrejurările, putea să deranjeze jocurile politice ale Franței, în ajunul prăbușirii Imperiului Otoman, a reșezării zonelor de influență și a profilării tot mai evidente a unui conflict cu Prusia.

Cât despre activitatea lui în cadrul Francmasoneriei, putem înțelege că intenția de a obține controlul asupra acestei societăți secrete nu a fost motivată de orgolii personale. Se vede mai degrabă aici dorința de a-i imprima un caracter național, care să ajute la o mai rapidă aplicare a reformelor atât de necesare țării și care, în fond, nu contraveneau de loc scopurilor declarate ale Marelui Orient al Franței. Cert este că Ion Brătianu s-a bucurat de mare stimă în rândul masonilor, mai ales după 1879-1880, când se constituiseră Marele Orient al României și Marea Lojă Națională din România.

Atitudinea respectuoasă și binevoitoare a masonilor s-a transmis și asupra fiului său, Ion I. C. Brătianu (1864-1927) care l-a urmat în strălucire în conducerea treburilor statului, deși n-a fost mason.

În anul 1909, după atentatul care i-a zdruncinat sănătatea, Constantin Moroiu, Marele Maestru al Lojii Naționale, îi trimitea o scrisoare parafată cu sigiliul Marii Loji Naționale: "Veștejind cu indignare odiosul atentat săvârșit contra Domniei Voastre, în numele Masoneriei Române venim a-l înfiera cu stigmatul infamiei, urându-vă o repede însănătoșire. Vă exprimăm simpatiile noastre și stima ce v-o purtăm, în numele Marii Loje Române"³⁵.

³³ Al. Crețianu, *op. cit.*, vol. II, p. 282.

³⁴ Iulian Oncescu, *România și politica Franței în sud-estul Europei "Oltenia – studii și comunicări"*, vol. XIII, Craiova 2001, p. 124-125.

³⁵ ANIC, *I. C. Brătianu*, d. 457, f. 19.

ION C. BRATIANO ET LES SOCIÉTÉS SECRÈTES

- Résumé -

L'étude apporte des témoignages peu connus sur la vie du grand homme politique Ion. C. Bratiano.

A l'époque de son exil à Paris (après la répression de la révolution de 1848) il fut entraîné - par son entourage français à ce qu'il paraît - dans le "complot du Hyppodrome" dressé contre l'Empereur Napoléon IIIe, en 1853.

A la suite d'une perquisition, la police impériale trouva chez lui la presse dont les conspirateurs avaient imprimé les "manifestes révolutionnaires". I. C. Bratiano fut arrêté et condamné à la prison pour trois ans. Malgré toute la peine qu'il s'est donné pour soutenir son innocence, les autorités françaises ont gardé leur soupçons à son égard et au sujet de l'activité politique qu'il déploya plus tard dans son pays.

En 1868 lorsqu'il fut ministre et proche conseiller du prince Charles de Hohenzollern, un rapport du consul français à Iassy, Delaporte, nous fait preuve qu'il était encore surveillé. Delaporte relatait à son ministre que Bratiano déconseilla son prince d'adhérer à la Franc-maçonnerie de Iassy et, à son tour, par des manœuvres il se fit maçon et tenta de prendre la barre de la Franc-maçonnerie roumaine. Comme Le Grand Orient de France refusa de le donner carte blanche (par suite de l'opposition acharnée de "frères" moldaves), Bratiano acquiert l'appui du Grand Orient d'Italie.

Delaporte considérait que les maçons italiens n'étaient pas des vrais maçons, mais des "carbonari" révolutionnaires radicaux. Par conséquence, les "comités" que Bratiano crée en Roumanie étaient eux aussi révolutionnaires, radicaux, donc dangereux. Delaporte se lamentait que Bratiano avait imposé ses hommes dans ces comités, en dirigeant toute la politique du pays et en prenant un considérable ascendant sur le prince Charles.

Le rapport du consul français fait preuve que le gouvernement impériale n'avait pas oublié le passé du ministre roumain. Il redoutait une politique trop radicale, même imprévisible, dans un pays dirigé par un prince prussien, au moment où le conflit avec la Prusse était imminent et où l'Empire Ottoman s'écroulait.

Mais, grâce aux renseignements révélés par le rapport consulaire français, un coté ignoré de la personnalité de Ion. C. Bratiano se révèle et justifie certaines de ses décisions.